

RYNEK SZTUKI ANTYKI KOLEKCYJONERSTWO

Azeta Antykwareczna

LIPIEC-SIERPIEŃ 2000

N° 7/8 (52/53)

MIESIĘCZNIK

CENA 8,50 ZŁ

Plus

Ewa Bobrowska - Jakubowska
Grzegorz Jakubowski - B. De Weydenthal

*„Sztuka nie jest moim celem,
sztuka jest moim środkiem”*

SZTUKA I HUMANIZM - ARTYSTA ILUSTRATOR ARTUR SZYK

1. The Declaration of Independence 1950

Sztuka ostatnich lat XX wieku, z wszechobecną supremacją ego i gestu czy też aktu twórcy powinna odrzucić tak anachroniczne credo artystyczne, jakiego wyznawcą był Artur Szyk. Choć był on przez całe życie zaangażowany w sprawy społeczne i polityczne, wybrał jako główny środek ekspresji artystycznej technikę bezpośrednio nawiązującą do sztuki szesnastowiecznej iluminacji. A jednak, w ciągu minionych kilkunastu miesięcy, znaczące Spertus Museum w Chicago oraz Biblioteka Kongresu USA, udzieliły gościny

jego pracom poprzedzone w ostatnich parunastu latach przez inne instytucje amerykańskie m.in. w Colorado, Ohio, Kalifornii, Connecticut i na Florydzie. Obie wspomniane wystawy zostały zorganizowane przez Artur Szyk Society, powstałe w 1991 roku, a mające za cel „renesans sztuki” tego twórcy przedstawianego, co warto podkreślić, jako artystę polsko-amerykańskiego. Komisarzem ekspozycji chicagowskiej, a współpracownikiem w Waszyngtonie był Irvin Ungar, autor publikacji o artyście i wydawca jego prac.

Wystawa chicagowska prezentowała obszerny wybór oryginalnych plansz Artura Szyka, ich książkowych i gazetowych reprodukcji, dokumentacji, zdjęć i szkiców rozmieszczonych chronologicznie i tematycznie w wielu salach. Natomiast niedawno zakończona wystawa w Waszyngtonie była zorientowana na prezentację nowych nabytków ilustracji Szyka do kolekcji Biblioteki, w tym tych nawiązujących do idei amerykańskiej demokracji: The Declaration of Independence, Four Freedom Prayer i Bill of Rights.

Wystawiennicze aktualności są dla nas jednak tylko pretekstem by przybliżyć polskimi amatorom postać tego nieprzeciętnego artysty, który sam identyfikował się z trzema krajami: Polską, która była jego krajem rodzinnym; Izraelem, który ucieleśniał tradycje ludu, z którego się wywodził i Stanami Zjednoczonymi, krajem wolności i demokracji, który stał się dla niego przybraną ojczyzną. Zdobył on uznanie zarówno we Francji, gdzie wyróżniono go palmami akademickimi, w Polsce, gdzie został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, jak i w USA, gdzie otrzymał Medal George'a Washingtona.

Artur Szyk urodził się w Łodzi w 1894 roku w rodzinie właściciela przedziałni. Nieprzeciętne zdolności plastyczne, jakie przejawiał jako dziecko spowodowały wysłanie go w wieku lat 15 na artystyczne

2. Four Freedom Prayer 1949

nauki do Paryża do Ecole des Beaux-Arts i do Akademii Juliana. Po powrocie do Polski w 1913 roku kontynuował je jeszcze u Axentowicza w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Brał też udział w życiu artystycznym rodzinnej Łodzi, współpracując z wydawaną tam satyryczną gazetą Śmiech, czy uczestnicząc w działalności miejscowego Stowarzyszenia Artystów i Zwolenników Sztuk Pięknych. Służbę w rosyjskiej armii, którą odbywał w początkach I wojny upamiętnia seria kart pocztowych przedstawiających „współtowarzyszy broni”. Po wojnie z entuzjazmem oddał swój talent na służbę odrodzonego państwa polskiego pracując jako dyrektor artystyczny departamentu Propagandy oddziałów armii polskiej stacjonując w Łodzi i biorąc udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W tym też okresie wykonał serię antyniemieckich karykatur i rysunków satyrycznych, wydanych w formie kart pocztowych, zebranych także w formie ilustrowanej książki artysty zatytułowanej Rewolucja w Niemczech (1919). Lata 1920 to kolejny wyjazd do Paryża, tym razem już dojrzałego artysty, który rozpoczął tam działalność wystawienniczą, zarówno w prywatnych galeriach, m.in. w Galerii Decours (1922, 1925, 1926), na Salonie Jesiennym (1922), czy w Musée Galliera, gdzie w 1930 zaprezentował swoje Statuty Kaliskie. Po próbach malarskich i rysunkach satyrycznych wybór artysty padł na iluminację jako środek ekspresji, z jej tradycyjnym zestawem środków: miniaturą, inicjałem, ornamentem, bordiurą i kaligrafią. Być może o odrzuceniu przez niego drogi awangardy, a o przyjęciu anachronicznej stylistyki iluminatorstwa, zadecydowały w okresie jego studiów w Paryżu barwne, egzotyczne i pełne bizantyjskiego przepychu przedstawienia Baletów Rosyjskich i moda inspirowana baśniami arabskimi, lansowana przez projektanta mody Paula Poireta, czerpiąca z dekoracyjności sztuki perskiej, czy ogólniej Bliskiego Wschodu? Szyka inspirowała też miniatura średniowieczna, mistrzowie XVI - wieczni, a także stylistyka arabska.

Wybitnym tego przykładem są właśnie Statuty Kaliskie, wykonane w latach 1926 - 1930. Rękopis składa się z 45 plansz z tekstem przywilejów nadanych Żydom w 1264 roku przez księcia Bolesława Wysokiego, potwierdzonych następnie przez Kazimierza Wielkiego i Kazimierza Jagiellończyka. Ilustrowany jest on miniaturami przedstawiającymi księcia Bolesława i zająca żydowskich rzemieślników i kupców, żywo przywodzącymi na myśl pełne uroku realistyczne sceny z XVI - wiecznego Kodeksu Behema. Statuty dedykowane były Pilsudskiemu, a ich przesłanie moralne to wiara w tolerancję religijną i wolność.

W Paryżu artysta jest aktywnym członkiem działającej tu polskiej społeczności artystycznej, a wydawana we Francji gazeta Polonia zamieszcza jego dowcipną karykaturę, przedstawiającą kolegów po fachu, malarzy: Jana Rubczaka i Józefa Hechta. Jest też członkiem powstałego w Paryżu w 1922 Zawodowego Związku Malarzy i Rzeźbiarzy Polskich. Szyk podtrzymuje również stałe relacje z krajem. Jego Statuty Kaliskie pokazane będą w 1929 roku w Żydowskim Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych w Warszawie i innych miejscowościach, a objazdowa wystawa jego dzieł odwiedzi 14 polskich miast w latach 1932 - 1933.

3. Bill of Rights 1949

Poland Fights Nazi Dragon POLISH WAR RELIEF

4. Plakat Poland Fights Nazi Dragon, Polish war relief, 1943

5. „A co zrobimy z Hitlerem?”, Justice Illuminated. The Art of Artur Szyk, 1944

6, 7 „Nasza Trybuna” 1941, NY, zdjęcie z p. Eleanorą Roosevelt (British - American Ambulance Corp) i znaczki Szyka na ten cel ...

W latach 1930 aktywność artystyczna Szyka przemieszcza się w kierunku krajów anglosaskich. Jest to również początek wielkiej renomy artysty, u którego Liga Narodów zamawia iluminacje swojej Karty w 1931 roku. W 1933 roku wystawia, nazywając się polskim iluminatorem, w galeriach londyńskich, a także Brooklyn Museum w Nowym Jorku i w Bibliotece Kongresu w Waszyngtonie. Zaangażowanie polityczne artysty, charakterystyczne przecież dla każdego satyryka i karykaturzysty, zaznaczało się

właściwie od początku w jego twórczości, jednak dopiero gęstniejąca atmosfera relacji europejskich, narastające ruchy faszystowskie mobilizują go do aktywnej walki obrazem. O ile Statuty Kaliskie utrzymane są w duchu stylistyki epoki, której wydarzenia odtwarzają, o tyle jego wersja Hagady nawiązuje do współczesności. Tradycyjna opowieść o uwolnieniu ludu Izraela z niewoli egipskiej jest dla Szyka pretekstem do wskazania na niebezpieczeństwa nowych Egipcjan - hitlerowców. Uosobienia zła - węże i tygrysy z głowami Goebbelsa i Goeringa, noszą swastyki. Szyk, „iluminator polski”, zadedykował Hagadę królowi angielskiemu, Jerzemu VI, wierząc prawdopodobnie w możliwość zmiany polityki brytyjskiej wobec Palestyny.

Wybuch II Wojny Światowej, który zastał artystę w Londynie, a szczególnie napad Niemców na Polskę skłoniły go do porzucenia miniatury i powrotu do satyry politycznej; pióro i pędzel stały się dla niego narzędziem walki. Zmienił się styl rysunku, który połączył w sobie teraz piękno barw, precyzyjność, czy wręcz mistrzostwo formy, wywodzące się z poprzedniego okresu, z siłą intelektualnego przekazu i ostrością spojrzenia satyryka. Niezwykle powodzenie tych rysunkowych hasel politycznych, trafiających do najszerszych kręgów społecznych jest przyczyną, dla której rząd brytyjski wraz z polskim rządem londyńskim obarczył artystę misją propagandową w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych. Z tego czasu datuje się imponujący portret generała Sikorskiego. Jego rysunki, składające się na wystawę Wojna i 'Kultura' w Polsce (War and 'Kultur' in Poland) przedstawione są najpierw w Towarzystwie Sztuk Pięknych w Londynie i w tym samym 1940 roku w Toronto w Kanadzie, zaś w roku następnym w Nowym Jorku i w San Francisco. Artysta osiedlił się wówczas na stałe w Nowym Jorku. Jego rysunki publikowane na łamach - piórkem w tuszu, noszące czasem ślady ołówkowego cieniowania, jak i

na okładkach - precyzyjne wielobarwne „miniatury” polityczne - tak popularnych gazet, jak New York Post, Time, Collier's, Esquire, New York Times, czy Chicago Sun, są nieprzerwanym ciągiem propagandy antyfaszystowskiej. Później stają się one także komentarzem bieżących wydarzeń politycznych, konferencji międzynarodowych, czy deklaracji. Ich siła oddziaływania była ogromna. Według ankiety z 1941 roku karykatury polityczne Szyka były bardziej popularne wśród młodych Amerykanów niż fotki popularnych aktorek i rozneglizowanych dziewczyn. Hitler zaś wyznaczył cenę na jego głowę. Siła tej artystycznej amunicji wydaje się leżeć nie tyle w bezlitosnym traktowaniu wroga, jego ośmie-

szeniu i nadawanej mu brzydocie fizycznej, ale w skonstruowaniu ich z wyszukaną, wypracowaną w każdym calu techniką rysunku, jego czystymi barwami kojarzącymi się z elegancją miniaturą któregoś z późnośredniowiecznych, czy wczesnorennesansowych prześlągniętych wyrafinowaną kulturą dworów.

Wydana specjalnie seria znaczków projektu artysty, przedstawiających świętego Jerzego patrona Anglii walczącego ze smokiem, posłużyła do zebrania niezbędnej sumy pieniędzy na wyposażenie Brytyjsko-Amerykańskiego Korpusu Ambulansów. Dodajmy, że pomoc humanitarna była jedyną prawnie dozwoloną ówczesnie formą pomocy aliantom i Wielkiej Brytanii, ze strony obywateli USA. Podczas oficjalnego przemówienia z okazji przekazania pierwodruku znaczków, żona amerykańskiego prezydenta Eleanor Roosevelt, nazwała artystę „jednoosobową armią”.

Oeuvre Szyka jest imponujące swymi rozmiarami, zakładającymi niesłychany ogrom włożonej w nie pracy. Wykonał ilustracje m.in. do Pieśni nad pieśniami, ksiąg Estery (1923-1924), Pieśni o Rolandzie, autorów francuskich: Flauberta Kuszenie Świętego Antoniego (1925-1926), Pierre Benoit Studnie Jakuba (1926-1927), poezji Tuwima. Jego pędzel, już w okresie powojennym, ozdabiał takie klasyki, jak Baśnie Andersena, Baśnie z tysiąca i jednej nocy, czy wreszcie Chaucera Opowieści Kanteberyjskie, a także dokumenty o wadze politycznej, jak Proklamacja Niepodległości Pał-

stwa Izrael i Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych.

Szyk zmarł w swojej przybranej ojczyźnie, której obywatelstwo przyjął z dumą w 1948 roku, w trzy lata później. Jego dzieła znajdują się m.in. w British Museum w Londynie, w Bibliotece Kongresu w Waszyngtonie, w Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku, w Muzeum Narodowym w Warszawie, czy w Muzeum Sztuki w Łodzi. Obok ilustracji książkowej, iluminacji rękopisów, malarstwa i karykatury politycznej, uprawiał on plastykę teatralną, reklamę, robił projekty znaczków pocztowych. Miniatury Artura Szyka można by uznać dzisiaj za całkowicie anachroniczne z ich estetyką piękną, jasnością przedstawienia pomimo natłoku figur, precyzją formy i dbałością o detal, żywymi, optymistycznymi, klarownymi barwami - są one po prostu piękne. Być może właśnie dlatego tym lepiej trafia do nas przesłanie tej „iluminacji sprawiedliwości” - obowiązek walki z niesprawiedliwością i złem.

W ubiegłym roku próbowaliśmy zainteresować kilka oficjalnych, polskich instytucji w Paryżu, w Warszawie i we Wrocławiu postacią, sztuką, a także humanistycznym wymiarem życiowego dzieła Artura Szyka. Wierzymy, że poprzez przypomnienie miłośnikom sztuki i historii tej sylwetki, być może przyczynimy się do odzyskania przez niego uznania i zainteresowania także wśród współczesnych Polaków.

Anna Stróża & Ewa J. Świątek

Kraków, ul. ŚW. TOMASZA 8

(dawniej — ul. Sławkowska 10)

current address: 31-014 Kraków, 8 św. Tomasza Street

previous address: 10 Sławkowska Street

tel./fax 421-21-43

www.anlkrak.krakow.pl

e-mail: anlkrak@anlkrak.krakow.pl

zapraszamy: pn. - pl. 10 - 18, sob. 10 - 14

SCIENTIFIC ANTIQUE STORE open Monday to Friday 10 a.m. to 6 p.m., Saturday 10 a.m. to 2 p.m.

We buy and sell old prints, engravings, cartographic items, prints, Polish and foreign manuscripts and postcards, take them on consignment and provide expert appraisal and pricing. We organise auctions of books, graphic art, documents, old letters, etc. ||

oferta

Prowadzimy

- skup
- komis
- sprzedaż
- wycenę:

starodruków, grafiki, kartografii,
druków polskich i obcych XIX i XX w.,

Organizujemy Aukcje Antykwaryczne

Dysponujemy dużym zbiorem
grafiki XVI-XX w.
oraz kartografią XVIII-XX w.

Zapraszamy na comiesięczne
Spotkania Antykwarskie.